

МИТНА

НАУКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

СПРАВА

**ПРАВОВА ДЕРЖАВА
ЯК СКЛADOVA ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ**

■ **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ
СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ:
АНАЛІЗ ДОСВІДУ УКРАЇНИ ТА США**

■ **ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ФУНКЦІЙ
АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ УКРАЇНИ**

■ **ПРАВОВИЙ СТАТУС КЕРІВНИКА
СИСТЕМИ ПРОКУРАТУРИ У КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

■ **ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИСТИЧНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ**

■ **НАПРЯМ ДІЇ НОРМАТИВНО-
ПРАВОВИХ АКТІВ: ДЕЯКІ
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

частина 2
3'2014

МИТНА СПРАВА

Науково-аналітичний
журнал
Фахове видання

№3(93), 2014

частина 2
травень-червень

Видається
з січня 1999 року

Засновники:

Національний університет
"Одеська юридична академія",
ТОВ "Митна газета".

Видавець:
ФОП (ПП) Шерман М.Д.
Свідоцтво
про державну реєстрацію
КВ № 18871-7671 ПР
від 5 січня 2012 року.
Виходить 6 разів на рік.

Постановою президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10.03.2010 р.
журнал "Митна справа" включено
до переліку фахових видань
України, у яких можна публікувати
результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів
докторів і кандидатів наук.
Галузі науки — юридичні.

Редакційна рада:

Ківалов Сергій Васильович,
д.ю.н., професор, народний депутат
України, Голова Комітету ВРУ з питань
верховенства права та правосуддя,
член Європейської Комісії "За демократію
через право" (Венеціанська комісія),
академік НАПрН України, президент
НУ "Одеська юридична академія" —
Голова редакційної ради,
головний редактор;

Додін Євген Васильович, д.ю.н.,
професор, професор кафедри морського
та митного права НУ "Одеська юридична
академія", засл. діяч науки і техніки
України — *науковий редактор,*
заступник головного редактора;

Бахрах Дем'ян Миколайович,
президент Уральського інституту
економіки та права, д.ю.н.,
професор, засл. діяч науки РФ;

Берназ Василь Дмитрович, д.ю.н.,
професор, проректор з наукової роботи
та міжнародних зв'язків Міжнародного
гуманітарного університету;

Біла-Тіунова Любов Романівна,
д.ю.н., професор, завідувач
кафедри адміністративного
та фінансового права
НУ "Одеська юридична академія";

Гришук Віктор Климович, д.ю.н.,
професор, перший проректор
Львівського державного університету
внутрішніх справ, засл. юрист України;

Дрьомін Віктор Миколайович,
д.ю.н., професор, проректор
з наукової роботи
НУ "Одеська юридична академія";

Коломоєць Тетяна Олександрівна,
д.ю.н., професор, декан юридичного
факультету, завідувач кафедри адміні-
стративного та господарського права
Запорізького національного університету;

Копиленко Олександр Любимович,
д.ю.н., член-кореспондент НАН України,
академік НАПрН України, директор
Інституту законодавства Верховної
Ради України, засл. юрист України;

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Національного університету
"Одеська юридична академія"
(Протокол №5 від 16.04.2014 р.)*

Редакція не завжди
поділяє думки та позиції
авторів публікацій.
Листи, рукописи, ілюстрації
не рецензуються
і не повертаються.

Редакція зберігає за собою
право на редагування
рукописів, їх скорочення
й уточнення найменування.

За достовірність наведених
фактів, цитат, статистичних
даних та інших відомостей,
а також відсутність у статті
запозичених матеріалів
без посилання на джерела
відповідає автор.

Передруки та переклади
матеріалів журналу
дозволяються тільки за
згодою авторів та редакції.

Матеріали публікуються
в авторській редакції
та в порядку черговості
їх надходження.

Передплата на журнал
"Митна справа" здійснюється
у кожному поштовому відділенні.
Передплатний індекс — 22573.

Тел./факс редакції в м. Одесі:
(048) 719-88-12

E-mail: kmtpr@bk.ru

Адреса редакції:
65009 м. Одеса, вул. Піонерська, 2,
НУ "Одеська юридична академія",
кафедра морського
та митного права, кімн. 305.

Тел./факс редакції в м. Львові:
(032) 261-03-64,
(032) 261-03-65.

E-mail: mg1@lviv.net
mmgg11@rambler.ru

Поштова адреса:
79000, м. Львів, Головна, а/с 278.

Кормич Борис Анатолійович,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри
морського та митного права
НУ "Одеська юридична академія";

Латковська Тамара Анатоліївна,
д.ю.н., професор, професор кафедри
адміністративного та фінансового права
НУ "Одеська юридична академія";

Оборотов Юрій Миколайович,
д.ю.н., професор, завідувач
кафедри теорії держави та права
НУ "Одеська юридична академія";

Пашко Павло Володимирович,
Державний радник митної
служби 2 рангу, д.е.н.,
засл. діяч науки і техніки України;

Россінський Борис Вульфівич,
д.ю.н., професор, заслужений
юрист РФ, завідувач кафедри
адміністративного та фінансового
права Російської правової академії
Міністерства юстиції РФ, проректор
РПА з навчальної роботи;

Хачатуров Едуард Борисович, к.т.н.,
с.н.с., проректор НУ кораблебудування
ім. адм. Макарова;

Шерман Михайло Давидович,
головний редактор "Митної газети" —
заступник головного редактора;

Чжан Шуйбао, к.ю.н., професор
Пекінського університету (Китай);

*Відповідальний секретар,
заступник наукового редактора —*
Аверочкина Тетяна Володимирівна,
к.ю.н., с.н.с., зав. лабораторії кафедри
морського та митного права
НУ "Одеська юридична академія".

Фото на обкладинці:

*1 стор. — Національний університет
«Одеська юридична академія»:
ліворуч — навчальний корпус
(м. Одеса, вул. Піонерська, 2);
праворуч — адміністративний корпус
(м. Одеса, Фонтанська дорога, 23).*

Басараб Р. І. Правовий статус керівника системи прокуратури у країнах Європейського Союзу.....	251
Христинченко Н. П. Національні особливості механізму організації наукової діяльності.....	256
Бондаренко В. В. Форми реалізації прав громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище.....	261
Охотницька Н. В. Структура судової системи незалежної України наприкінці ХХ століття.....	267

ОСТАННІ НАДХОДЖЕННЯ

Юскаєва І. П. Позитивний досвід ЄС щодо формування та реалізації соціальної політики та шляхи його запозичення в діяльність Міністерства соціальної політики України.....	273
Толстенко В. Л. Форма держави і система сучасних правових цінностей: проблеми взаємозв'язку.....	278
Яремчук В.Д. Українська традиція філософсько-правової думки в національній освіті.....	286
Колиба М. М. Правове закріплення свободи віросповідання в Україні в умовах середньовіччя та нового часу.....	293
Вознюк А. А. Актуальні питання кримінальної відповідальності за порушення правил охорони або використання надр.....	300
Луцак О. О. Відмежування складів злочинів, передбачених статтями 307 та 309 КК України, від складів злочинів, передбачених статтями 314, 315 та 317 КК України.....	304
Кулик М. Й. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, як процесуальна дія у кримінальному провадженні України.....	310
Моргун Н. С. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження, що обмежує право власності.....	318
Ситар І. М. Ідеї синергетики (атрактор та фрактал) в акультураційних процесах.....	324

УДК 343.132

Кулик М. Й., викладач кафедри
криміналістичних експертиз ННІПФЕКП НАВС

Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, як процесуальна дія у кримінальному провадженні України

На підставі аналізу чинного Кримінального процесуального кодексу України, КПК 1960 р., а також законів та підзаконних актів досліджено сутність та правову природу ексгумації трупа у кримінальному провадженні України, доведено її належність до процесуальних дій, запропоновано її визначення.

Ключові слова: розслідування злочинів, ексгумація трупа, процесуальні дії, слідчі (розшукові) дії, слідчий, Кримінальний процесуальний кодекс.

На основании анализа действующего Уголовного процессуального кодекса Украины, УПК 1960 г., а также законов и подзаконных актов исследована сущность и правовая природа эксгумации трупа в уголовном производстве Украины, доказана ее принадлежность к процессуальным действиям, предложено ее определение.

Ключевые слова: расследование преступлений, эксгумация трупа, процессуальные действия, следственные (розыскные) действия, следователь, Уголовный процессуальный кодекс.

Based on the analysis of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the CPC of 1960 year, laws and regulations, the substance and legal nature of the corpse exhumation in criminal proceedings of Ukraine are examined. It is proved that the corpse exhumation belongs to the proceedings. Definition of the corpse exhumation is offered.

Key words: crime investigation, corpse exhumation, proceedings, investigative (searching) activities, investigator, Criminal Procedure Code.

Постановка проблеми. Серед новацій Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. (далі — КПК України) на особливу увагу заслуговує регламентація проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. З них окремого дослідження потребує ексгумація трупа, як дія, проведення якої в багатьох випадках є найбільш дієвим засобом забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Необхідність проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні виникає при перевірці та уточненні наявних у справі доказів або одержанні нових доказів, раніше невідомих слідчому.

Як вбачається з аналізу статті 239 КПК України, за результатами проведення цієї дії забезпечується одержання зразків для експертного дослідження, огляд трупа, призначення експертиз, вилучення речей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Крім цього, на нашу думку, ексгумація може проводитись також для пред'явлення трупа для впізнання. Однак, перепороною для реалізації вказаних цілей у практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень може стати відсутність в КПК України, галузевих законах та підзаконних актах чітко визначеного порядку, який регламентував би питання призначення та проведення ексгумації. Така ситуація може призвести до одержання доказів, у допустимості яких виникатимуть ґрунтовні сумніви.

Стан дослідження. У юридичній літературі окремі проблеми ексгумації трупа

досліджували М.І. Авдєєв, Р.С. Белкін, С.М. Виноградський, А.П. Загрядська, М.В. Кісін, В.Д. Лупіков, М.І. Морунів, В.М. Овсянніков, М.І. Порубов, В.А. Сафронів, О.Г. Філіппов, А.І. Юрін та інші вчені. Однак дискусійним у науковій літературі залишається питання змісту поняття ексгумації трупа, її належності до процесуальних чи слідчих (розшукових) дій.

Мета дослідження. Зазначені питання у своїй сукупності обумовлюють актуальність обраної теми статті, метою якої є аналіз сутності та правової природи ексгумації трупа у кримінальному провадженні України.

Виклад основних положень. З метою з'ясування сутності ексгумації трупа, в першу чергу слід звернутись до енциклопедичної літератури. Ексгумація (від лат. exhumatio: ex — з, humus — ґрунт, земля) визначається, як виймання трупа з місця поховання. Ексгумація може бути офіційною (з метою судово-медичного розтину, перепоховання трупа на кладовищі тощо), випадковою (під час проведення земляних робіт, розбирання старих будинків) і злочинною (з метою пограбування, помсти, наруги над трупом, з хуліганських та інших мотивів) [19, с. 165]. Натомість в юридичній літературі висловлена точка зору, відповідно до якої під поняттям «ексгумація» пропонується розглядати лише виймання трупа з місця офіційного поховання [5, с. 57]. Вважаємо, що такий підхід до визначення зазначеного поняття висвітлює проведення ексгумації саме в ході кримінального провадження.

Як зазначав Р.С. Белкін, ексгумація — це виймання трупа із землі (могили) з метою огляду або судово-медичного дослідження (первинного, повторного) у ході розслідування кримінальної справи [1, с. 258].

На думку М. І. Скригонюка, ексгумація — це виймання трупа з місця його поховання згідно з правилами, передбаченими кримінальним процесуальним законодавством для проведення судово-медичного дослідження [14, с. 43].

Проаналізувавши наведені визначення, можна зробити висновок, що вони мають певні розбіжності. Так, в різних джерелах використовуються багатоманітні поняття для позначення місця, з якого проводиться ексгумація: «місце поховання» [19, с. 165], «місце офіційного поховання» [5, с. 57], «земля» [1, с. 258], «могила» [13, с. 739].

Для вирішення питання про те, який з вищевказаних термінів найбільш точно відображає дії, що при цьому проводяться, слід звернутися до статті 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року № 1102-IV. Відповідно до даної норми Закону місце поховання — це кладовище, крематорій, колумбарій або інша будівля чи споруда, призначена для організації поховання померлих; могила — місце на кладовищі, у крематорії, колумбарії або в іншій будівлі чи споруді, призначеній для організації поховання померлих, де похована труна з тілом померлого чи урна з прахом; кладовище — відведена в установленому законом порядку земельна ділянка з облаштованими могилами та/або побудованими крематоріями, колумбаріями чи іншими будівлями та спорудами, призначеними для організації поховання та утримання місць поховань.

Як вбачається зі змісту даних понять, терміни «земельна ділянка», «земля», «місце поховання», «кладовище» є занадто широкими за своєю сутністю і не можуть бути використані при визначенні поняття ексгумації. Натомість поняття могили є вужчим за своїм змістом, оскільки означає певну конкретно визначену частину місця поховання. Зважаючи на те, що ексгумація проводиться саме з конкретного місця,

спеціально призначеного для організації поховання померлих, більш доцільним було б при визначенні ексгумації застосування саме цього поняття.

Відповідно до частини 2 статті 239 КПК України, труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил статті 238 цього Кодексу. Після проведення ексгумації і необхідного дослідження поховання здійснюється в тому ж місці з приведенням могили в попередній стан. Зі змісту даної норми можна зробити висновок про те, що ексгумація може проводитися лише з місць офіційного поховання, оскільки труп захоронюється в тому ж самому місці на цвинтарі. Такий підхід законодавець опосередковано підтверджує нашу думку про те, що ексгумацію слід розуміти саме як виймання трупа з могили, в якій було проведене його офіційне поховання.

Що стосується юридичної природи ексгумації трупа, то, на нашу думку, дане питання у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України вирішене неоднозначно. Так, відповідно до частини 7 статті 223 КПК України «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій», огляд трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, відноситься до слідчих (розшукових) дій. Порядку проведення ексгумації присвячена стаття 239 КПК України «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією». Інші норми цього Кодексу не дають відповіді на питання про те, якою ж дією за своєю сутністю є власне ексгумація трупа: слідчою (розшуковою), процесуальною чи організаційно-технічною. У зв'язку з цим, дозволимо собі не погодитись із висловленою в літературі думкою про те, що законодавець у чинному КПК України чітко визначив «долю» і місце ексгумації трупа [4, с. 95]. Вважаємо, що самого лише факту наявності норм, які певною мірою врегульовують проведення ексгумації трупа у главі 20 КПК України «Слідчі (розшукові) дії», недостатньо для однозначного висновку про належність ексгумації трупа саме до слідчих (розшукових) дій. При цьому обов'язково слід враховувати відсутність процесуального унормування саме ексгумації трупа серед нормативно закріпленого переліку слідчих (розшукових) дій. Адже наразі у КПК України зазначається про огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією, що не одне і те ж.

Не давав прямої відповіді на питання про правову природу ексгумації трупа і нині нечинний Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. (далі — КПК 1960 р.). У частині другій статті 192 КПК 1960 р. «Огляд трупа» лише вказувалось, що коли виникне необхідність ексгумації трупа, слідчий складає про це постанову, яку затверджує прокурор. Труп виймається з місця поховання в присутності слідчого, судово-медичного експерта та двох понятних, про що складається протокол, який підписують усі зазначені особи.

Деяка деталізація цього питання визначається в Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6. Відповідно до пункту 1.6 цієї Інструкції, як фахівці судово-медичні експерти можуть залучатися у встановленому законом порядку до участі в початкових та інших слідчих діях: огляді трупів на місці події (знайдення), ексгумації, вилученні зразків та інших. Зі змісту даного пункту Інструкції вбачається, що ексгумація віднесена до слідчих дій.

Такий підхід до сутності ексгумації знайшов своє відображення і в теоретичних поглядах деяких вчених-процесуалістів. Так, О.І. Натура та Д.О. Натура зазначають, що криміналістичну ексгумацію можна визначити як слідчу дію, що полягає у вийманні

трупа (його останків) з місця поховання з метою огляду його та об'єктів, що перебувають при ньому, труни та могили, а також проведення інших слідчих дій для перевірки наявних і встановлення нових доказів [12, с. 11].

На думку М. П. Климчука та Д. П. Письменного, ексгумація трупа входить в систему слідчих (розшукових) дій в кримінально-процесуальному праві [7, с. 69-70].

У науковій літературі висловлена і протилежна за змістом думка, відповідно до якої ексгумація трупа не вважається самостійною слідчою дією, оскільки вона є складовою частиною первинного етапу огляду похованого трупа і більше відноситься до заходів організаційного характеру. Зокрема, низка авторів зазначає, що ексгумація трупа не є слідчою дією, вона є лише засобом забезпечення наступного огляду трупа [9, с. 131].

З цього приводу О.В. Смірнов та К.Б. Калиновський стверджують, що ексгумація сама по собі не є слідчою дією, забезпечуючи лише подальше проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження [15, с. 13].

На підставі раніше проведеного нами анкетування практичних працівників органів внутрішніх справ різних областей України щодо питання, якою ж дією є ексгумація трупа, було встановлено наступне: більшість опитаних респондентів, 97 осіб (30,5 %), віднесла ексгумацію до слідчих дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, дослідження, перевірку доказів. 81 опитаний (25,47 %) вважав, що ексгумація — це дія слідча, оскільки вона врегульована кримінальним процесуальним законодавством поряд з іншими слідчими діями — оглядом, освідченням. Як зазначили 73 слідчих (22,96 %), ексгумація відноситься до процесуальних дій, оскільки порядок її проведення визначений у КПК. 36 осіб (11,32 %) були переконані, що ексгумація не відноситься ні до слідчих, ні до процесуальних, а є суто технічною дією, при проведенні якої труп виймається з місця його поховання. 4 працівники слідчих підрозділів (1,26 %) дали іншу відповідь на задане запитання, стверджуючи, що ексгумація є як слідчою, так і процесуальною дією. 27 слідчих (8,49 %) визнали, що їм важко відповісти на дане запитання. Заслужовує на увагу те, що з числа цих працівників лише 1 опитаний мав стаж роботи більше 10 років, 1 особа — стаж до 3 років, 5 респондентів — до 1 року, а решта осіб — досвідчені слідчі зі стажем роботи більше 3-х років [10, с. 26-27].

Отже, конкретна відповідь на запитання про належність ексгумації трупа до певної групи дій, передбачених як попереднім, так і наразі чинним КПК України, у спеціальній літературі та практичній діяльності нині відсутня. Для з'ясування правової природи ексгумації трупа, на нашу думку, слід, насамперед, визначитися із співвідношенням понять «процесуальна дія» та «слідча (розшукова) дія».

Незважаючи на деяку громіздкість, нам найбільше імпонує визначення категорії «процесуальна дія», запропоноване А. П. Черненком, яке може бути застосовним і до сучасних реалій за умови заміни використовуваних у КПК 1960 р. понять «органу дізнання», «органу досудового слідства» актуальним на сьогодні терміном «органи досудового розслідування». З точки зору цього автора, під кримінально-процесуальною дією в кримінальному судочинстві слід розуміти дію, передбачену та детально врегульовану нормами кримінально-процесуального права, що провадиться виключно органами, які уповноважені законом на здійснення кримінально-процесуальної діяльності (органом дізнання, досудового слідства,

прокурором чи судом), і лише в межах чинності кримінально-процесуального закону, визначеної законом компетенції та в часових межах кримінального процесу, результат якої має самостійне юридичне значення, котра спрямована на досягнення його мети та виконання завдань, факт, зміст і результати якої фіксуються у встановленому законом порядку.

Усі дії слідчого, незалежно від їх безпосереднього завдання, у своїй сукупності мають за кінцеву мету забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. У такому значенні всі процесуальні дії слідчого, здавалося б, повинні називатися слідчими. Однак, до слідчих можна віднести лише ті дії слідчого, які, на відміну від інших процесуальних дій, спрямовані на виявлення, перевірку і закріплення доказів. Щодо дій процесуальних, їх визначення у науковій літературі ґрунтуються, як правило, на двох ознаках: урегульованість дії законом та спрямованість на досягнення мети кримінального процесу [17, с. 11]. Таким чином, поняття процесуальних дій є ширшим за своїм смисловим наповненням від поняття слідчих дій, які є основними засобами збирання доказів у кримінальному провадженні. У цьому плані, зокрема, А. В. Молдован та С. М. Мельник цілком слушно визначають слідчі дії як частину процесуальних дій [8, с. 159].

Чинний КПК України у своїй термінології використовує поняття слідча (розшукова) дія. Відповідно до частини 1 статті 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що у літературі відсутня єдність думок щодо визначення поняття «слідча дія». Цьому питанню приділяли належну увагу, зокрема, Ю.М. Грошевий, Є.Г. Коваленко, В.М. Тертишник, Б.В. Фуфигін, В.П. Шибіко, інші процесуалісти України та ближнього зарубіжжя.

Природа слідчих дій полягає у спрямованості на збирання і фіксацію даних, які буде пред'явлено суду в якості доказів у конкретній кримінальній справі, й передбачає підвищені вимоги до джерел таких даних і порядку їх отримання [16, с. 63].

В науковій літературі під слідчими (розшуковими) діями розуміють врегульовані нормами кримінально-процесуального права процесуальні дії, спрямовані на збирання і (або) перевірку доказів, здійснювані в певних стадіях кримінального процесу уповноваженою на те особою, яка несе персональну відповідальність за їх проведення. До системних ознак слідчих (розшукових) дій відносять:

1) спрямованість цих дій на одержання фактичних даних про юридично значимі обставини кримінальної справи;

2) провадження слідчих (розшукових) дій особисто слідчим, який несе персональну юридичну відповідальність за їх обґрунтованість і законність. Відсутність однієї із цих ознак, робить неможливим включення процесуальної дії до системи слідчих (розшукових) дій [7, с. 69, 70].

Не вдаючись у подальші дискусії з цього питання, зазначимо лише, що як вбачається із чинного КПК України, слідчі та розшукові дії між собою ототожнюються. Водночас, це передбачає надання слідчим діям активного пошукового характеру [6, с. 280].

Серед критеріїв, які дозволяють відмежувати слідчі (розшукові) дії від інших процесуальних дій, у літературі виділяються наступні:

- 1) пізнавальна спрямованість таких дій; слідча дія завжди спрямована на збирання, фіксацію і перевірку доказів;
- 2) проведення слідчих дій забезпечується державним примусом;
- 3) проведення слідчої дії істотно торкається прав і законних інтересів людини, у зв'язку з чим деякі з них можуть бути проведені лише після дачі згоди на те суду або санкції прокурора;
- 4) процесуальний порядок проведення слідчої дії детально закріплений в кримінально-процесуальному законі [5, с. 57].

У цьому аспекті варто погодитися із думкою Ю. М. Черноус про те, що процесуальні дії співвідносяться зі слідчими діями, як ціле і частина. Процесуальні дії охоплюють усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи, проте відрізняються від слідчих за метою, колом уповноважених суб'єктів і порядком провадження, отримуваними результатами тощо [18, с. 49].

Проаналізувавши сутність ексгумації на предмет відповідності даним критеріям, можемо стверджувати, що ексгумація трупа до слідчих (розшукових) дій не відноситься. Це підтверджується наступними аргументами.

Ексгумація проводиться з метою створення належних умов для огляду трупа або судово-медичного дослідження, пред'явлення трупа або предметів для впізнання, призначення експертизи, одержання зразків для експертного дослідження. Однак зазначені дії є самостійними процесуальними, у тому числі й слідчими діями, хід і результати яких фіксується не в протоколі ексгумації, а в інших процесуальних документах [2, с. 140] відповідно до вказаних дій, які фактично при цьому були проведені.

У цьому аспекті Є.Д. Лук'янчиков цілком вірно стверджує, що у структурі процесуальних засобів інформаційного забезпечення, окрім слідчих дій та інших процесуальних засобів, правомірно виділити специфічну групу засобів організаційного характеру. За своєю природою вони охоплюються положеннями процесуального закону, а тому, на відміну від інших організаційних засобів, мають бути визнані процесуальними (виклик на допит, залучення осіб, які мають брати участь у слідчій дії, відібрання зразків для порівняльного дослідження, ексгумація) [11, с. 131].

На нашу думку, з однієї сторони, ексгумація є дією процесуальною. З іншої сторони, вона є дією суто технічною, оскільки точно відомо, яка особа похована і де, у зв'язку з чим тіло цієї людини має бути виїняте із місця її поховання [3, с. 3]. Тож при проведенні ексгумації дії, спрямовані на виявлення, фіксацію або перевірку доказів, як про це зазначається у визначенні слідчої (розшукової) дії, відсутні.

Водночас, дещо інший підхід спостерігається у статті 223 КПК України. Відповідно до цієї норми вбачається, що огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, відноситься до слідчих (розшукових) дій, але, на жаль, ні у статті 3 цього Кодексу «Визначення основних термінів Кодексу», ні у інших нормах КПК України не визначається, що розуміти під дією розшуковою і як вона співвідноситься зі слідчою дією. Крім того, у главі 20 КПК України «Слідчі (розшукові) дії» унормовані окремі процесуальні дії та прийняття процесуальних рішень, що до слідчих (розшукових) дій не відносяться (зокрема, статті 233, 235, 243-244 КПК України).

Практично неможливо провести ексгумацію без огляду трупа, так же, як і немає огляду похованого трупа без ексгумації. Складову частину огляду похованого трупа

не можна розглядати як самостійну слідчу дію. Важливо врахувати і те, що огляд трупа в цих випадках супроводжується оглядом місця його поховання, який починається фактично з моменту початку ексгумації. Якщо ексгумацію і огляд трупа роз'єднати на дві самостійні процесуальні дії, то важко уявити, в який момент завершується ексгумація і починається огляд трупа. Якщо ексгумація являє собою лише виймання трупа і не супроводжується дослідженням і фіксацією доказів, то вона тим більше не може бути віднесена до числа слідчих (розшукових) дій, які завжди повинні мати пізнавальний характер і бути безпосередньо спрямованими на виявлення, фіксацію, вилучення і дослідження доказів у конкретному кримінальному провадженні. Тож можемо констатувати невдалість назви статті 239 КПК України «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією». У цьому відношенні більш конкретно була б назва цієї статті «Ексгумація трупа» як важлива, передбачена КПК процесуальна дія. Адже при цьому можуть бути проведені як огляд трупа, так і інші дії, спрямовані на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. До них, наприклад, можуть належати отримання зразків для експертизи, пред'явлення трупа для впізнання, вилучення речей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення тощо.

Висновки. Враховуючи викладене, під *ексгумацією трупа*, на нашу думку, слід розуміти процесуальну дію організаційно-технічного характеру, що полягає у вийманні трупа людини з могили з метою створення належних умов для подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження та/або інших процесуальних дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. — 2-е изд. доп. / Р. С. Белкин. — М. : Мегатрон XXI, 2000. — 334 с.
2. Галаган В. И. Спорные вопросы определения следственных действий по УПК Украины / В. И. Галаган // Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве : материалы международной научно-практической конференции : в 3-х книгах (Киев, 22-23 июня 2006 года). — Книга II. — С. 138-143.
3. Галаган В. І. Проблеми проведення окремих процесуальних дій при розслідуванні кримінальних справ органами внутрішніх справ України : методичні рекомендації / В. І. Галаган. — К. : Національна Академія внутрішніх справ України, 2005. — 51 с.
4. Гарбариніна Є. Місце ексгумації трупа в системі слідчих дій, інститут понять при огляді трупа, пов'язаного з ексгумацією / Є. Гарбариніна // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квіт. 2013 року) : збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. — К. : Алерта, 2013. — С. 95-102.
5. Грошевой Ю. М. Досудовое розслідування кримінальних справ : навч.-практ. посіб. / [Грошевой Ю. М., Вапнярчук В. В., Капліна О. В., Шило О. Г.] ; за заг. ред. Ю. М. Грошевого. — Х. : Вид. «ФІНН», 2009. — 328 с.
6. Кіпращ І. С. Визначення поняття слідчих (розшукових) дій / І. С. Кіпращ // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 2. — С. 275-283.
7. Климчук М. П., Степанов О. С., Хабло О. Ю. та ін. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (особлива частина) / М. П. Климчук, О. С. Степанов, О. Ю. Хабло, Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2012. — 282 с.
8. Кримінальний процес України : [навч. посіб.] / А. В. Молдован, С. М. Мельник. — К. : Центр учбової літератури, 2013. — 367 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. — Х. : Право, 2012. — Т. 1. — 768 с.
10. Кулик М. Й. Процесуальний порядок і тактика ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України (за матеріалами МВС України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. Й. Кулик. — Ірпінь : Б.в., 2011. — 199 с.
11. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : [моногр.] / Лук'янчиков Є. Д. — К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. — 360 с.
12. Натура Д. А., Натура А. И. Эксгумация и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом / Д. А. Натура, А. И. Натура. — Москва : Юрлитинформ, 2003. — 104 с.
13. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — 20-е изд., стереотип. — М. : Русский язык, 1989. — 846 с.
14. Скригонюк М. Криміналістична термінологія : [навч. посіб.] / Скригонюк М. — К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2003. — 125 с.
15. Смирнов А. В., Калиновский К. Б. Следственные действия в российском уголовном процессе : Учебное пособие. — СПб. : СПбГИУ, 2004. — 561 с.
16. Соломатін Є. В. Ознаки слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / Є. В. Соломатін // Судова апеляція. — 2013. — № 3. — С. 62-68.
17. Черненко А. П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. П. Черненко. — Х. : Національний університет внутрішніх справ, 2004. — 194 с.
18. Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Черноус Ю. М. — К., 2005. — 245 с.
19. Юридична енциклопедія / Під ред. Ю. С. Шемшученка. — Т. 2. — К. : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1999. — 741 с.